

felsefe belgeliği

ders BELGELİĞİ felsefe kolu çalışmaları

sıra: 8

5 Mart 2024

"Bilim ve felsefe dört duvar arasına hapsedilmemeli, problemlerimizi ele almalıdır." T.M.

FARABİ

"Erdemlerin en

büyüğü, bilimdir." Farabi

"Hiçbir şey kendi kendisinin nedeni olamaz. Çünkü nedenin kendisi, oluşundan öncedir." Farabi

Hem İslâm dünyasını hem de Batı'yı derinden etkileyen Farabi, İslâm'ın Altın Çağının en önemli isimlerinden biridir. Aristoteles ve Platon'un eserlerini inceleyip çevirilerini yaparak Yunan felsefesiyle, İslâm felsefesi arasında kurulan köprüde benzersiz bir konuma sahip olmuştur. "Farabi, hayatı boyunca Türk kıyafetiyle gezmiş sade ve alçak gönüllü bir hayat geçirmiştir." (1) Felsefe, mantık, metafizik, matematik, astronomi, psikoloji ve musiki gibi pek çok alanda eser kaleme almıştır. **Yüzyıllardır eserleriyle kendinden sonra gelen, aralarında İbn Sina ve İbn Rüşd gibi büyük filozofların da olduğu düşünce dünyasını etkilemeye devam ediyor.** Biz buna şu sözlerle şahit oluyoruz. "Hume nasıl Kant'ı "metafizik uykusundan uyandırmış"sa **İbn Rüşd**'de öylece Batı **Avrupa'yı metafizik uykusundan uyandırmıştır.** Bu açıdan bakınca İbn Rüşd, Batı'nın ünlü yeniden doğuş (rönesans)'unun babası sayılabilir." (2) İslâm felsefesinin gelişmesini ve korunmasını sağlayan Farabi için araştırdığımız kaynaklardan şu bilgilere ulaşıyoruz.

FARABİ 'NİN HAYATI

"FARABİ, Ebû Nasr Muhammed bin Tarhan bin Uzlug (870-950) Türk-İslâm düşünürü... **İslâm disiplini içinde yetişmiş Türk düşünürlerinin en büyüğüdür.** Batı'da Alfarabius adıyla tanınır. (Bununla beraber yeni Fransız sözlükleri adını Farabi diye yazıyorlar.) Başöğretmen sayılan Aristoteles'ten sonra kendisine ikinci öğretmen lâkâbı verilmiştir. Aristoteles mantığına dayanan uçuş bir metafizik oluşturmuştur. Amacı, Aristoteles'i, biraz da Plotinos'un yardımıyla, İslâm diniyle

uzlaştırmaktı. Ama çok akıllı ve bilimsel kafalı bir adamdı. Bununla da yetinmemiş, İslâm dinini de bilimle uzlaştırmaya çalışmıştır. Farabi'nin büyük yanı da buradadır. Türkistan'ın Farab kentinde doğmuştur. Asker çocuğuydu. İlköğrenimini yurdunda, yükseköğrenimini de Bağdat' da yapmıştı. Önceleri Türkistan'da kadılık yaptı, sonra kendini büsbütün felsefeye verdi. Anadili olan Türkçe kadar Arapça, Farsça, Süryânice ve Yunanca biliyordu. Aynı zamanda hekim ve müzikçiydi. Yüzden çok kitap yazmış; Aristoteles, Platon, Zenon, Plotinos gibi Yunan düşünürlerini yorumlamış, bunların görüşlerine kendi görüşlerini katmıştır." (3)

"Farabi, kimini açıkça söyleyip kimini ancak sezdiği düşünceleriyle geleceğin pek çok büyük düşünürüne öncülük etmiştir. Geniş çapta bir insanlık (ümanizm), dünya devleti düşüncesi, Macchiavelli'den yedi yüzyıl önce bir insanları yönetme sanatı ve bir siyasa bilimi, Darwinciliğin ilk tohumları, Hobbes'un düşünceleri, Rousseau'dan yüzyıllarca önce bir toplumsal sözleşme eğilimi Farabi'yi bir hayli yüceltiyor. **Farabi, çağını çok aşan ilerici düşünceler de ileri sürmüştür...**" (4)

FARABİ 'NİN ESERLERİ VE FELSEFESİ

Hakkında yazılan ve bize ulaşan yazılardan yüzden fazla eserin Farabi'ye atfedildiği görülür. Bu eserlerin sadece bir kısmı bize ulaşabilmiştir. Eserlerinin büyük bir kısmı dil ve mantık felsefesine ilişkin olmakla birlikte siyaset, metafizik, psikoloji ve musiki gibi pek çok alanda eserler vermiştir. Her ne kadar günümüze kadar ulaşmış eser sayısı az olsa da kendisine atfedilen eser sayısı o kadar fazladır

ki yazımız da eserlerinin sadece bir kısmından bahsedebileceğiz.

"Farabi'nin pek çok dil bildiği, pek kuvvetli bir belleğe sahip olduğu, musiki sanatındaki üstünlüğü sayesinde insanları güldürüp ağlatıp, uyutabildiği vb. hakkındaki türlü söylentiler, onun hayatından bahseden eserlerde görülmektedir. Gerçek olan şudur ki, **İbn Sina; bilimini, onun eserlerinden kazanmış olduğunu itiraf etmekte, gerek İslâm felsefesinde gerek Batı felsefesinde derin etkiler yaptığı kabul edilmektedir.**" (5)

Farabi'de Dil Felsefesinin Temelleri:

"O, anlaşılması zor felsefi konuları, hem insanların anladığı dilden, bildiği örneklerle anlatırken hem de toplumda felsefenin yanlış anlaşılmasından kaynaklanan önyargıları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Böylece İslâm Medeniyetinin ortak ilim dili olan Arapça'ya felsefi bir seviye kazandırılmasında, bu dile felsefe terimlerinin yerleştirilmesinde, Arapça'yı, felsefe meselelerinin rahatça anlaşılır bir tarzda ifade edilebilen bir dil hâline getirilmesinde Farabi'nin önemli bir katkısı olmuştur." (6)

"Dili, dinin, felsefenin ve halkın dili olarak ayırarak aralarındaki farklara dikkat çeken Fârâbi, kelimelerin anlamlarının ilim dallarına göre değişebileceğini, her sanatın kendine ait bir terminolojisinin olduğunu ifade eder. Bu konu ile ilgili olarak şöyle der: "Her sanatta kullanılan sözler içinde, o dili konuşan halk arasında yaygın olmayıp bilâkis, meselâ, yazı sanatında "al-ancîzac" ve "al-avâric"de olduğu gibi, sadece ve yalnız herhangi bir sanatla uğraşanlar tarafından kullanılanları vardır, halk arasında yaygın olanları vardır. Ancak, o sanatla meşgul olanlar o sözlere bir mâna, halk ise başka bir mâna verir." Ona göre, Arap nahivcilerinin kelimelere verdikleri anlamlar ile nahivci olmayanların aynı kelimelere verdikleri anlamlar bir olamaz. O halde, dilbilimin, mantığın kullandığı terimlerin anlamlarında nasıl ayrılıklar varsa dinin ve felsefenin de kullandığı terminoloji farklılık gösterir. Farabi, Tanrı hakkında konuşurken çoğunlukla dinin dili yerine felsefenin dilini kullanmayı tercih eder. Her şeyden soyutlanmış bir Tanrı değil, evrenle iletişimini araçlarla (faal akıl gibi) yürüten bir

Tanrı'dan bahseder. O, felsefi bir evren tasarımı oluşturmaya, var olanları rasyonel nedenlerle açıklamaya ve bunlarla bağlantılı olarak epistemolojisini kurmaya yönelir. Böylece o, insanın aklını kullanması yoluyla dâhil olduğu bu sistemi, felsefenin diliyle anlatır." (7)

Farabî'de Mutluluk Kavramı:

"İnsan, bazen bir tesadüfle güzel işler yapar. Bazen de bu güzel işleri isteyerek değil, herhangi bir baskı altında yapmış olur. Böyle yapılan işler, mutluluk getirmez." Farabî

"Mutluluk kavramı Farabî felsefesinin en önemli kavramlarından biridir. Öyle ki Farabî'nin mutluluk anlayışı üzerinden onun bütün felsefesini yorumlamak mümkündür diyebiliriz. Bununla birlikte mutluluk kavramı herkesin üzerinde ittifakla anlaşıldığı bir kavram değildir. Kimilerine göre mutluluk, zenginlik demek iken; kimilerine göre duysal haz, kimilerine göre ün ve mevki sahibi olmak, kimilerine göre ilim sahibi olmak ve kimilerine göre ise bunlardan başka şeyler demektir. Mutluluk, her insanın ulaşmayı doğal olarak arzuladığı bir amaçtır. Farabî'nin felsefesinin merkezine yerleştirdiği mutluluk kavramı, duysal haz, zenginlik veya ün sahibi olmak anlamına gelen sözde bir mutluluk değildir. Ona göre mutluluk, en yüksek iyidir ve insanın en yüksek iyiye ulaşması aklın rehberliğinde erdemli bir yaşam sürmesiyle mümkündür. Mutluluk kavramı 'yetkinlik', 'iyi' ve 'erdem' kavramıyla yakından ilişkilidir. Bu bakımdan onun mutluluk anlayışı Platon ve Aristoteles'in mutluluk anlayışlarıyla benzerdir." (8)

Siyaset ve Ahlak Üzerine Eserleri:

Mutluluğu Kazanma Kitabı (Kitab-ü Tahsil-il Saâde)

"Erdem, yardımlaşmadır. İnsanlar kötülükler için de yardımlaşabilirler. Ama gerçek mutluluğa ulaştıracak şeylerde yardımlaşan kent, erdemli kenttir. Mutluluğa ulaşmak için yardımlaşan toplum, erdemli toplumdur. Bütün kentlerini mutluluğa erdirmek için yardımlaşan ulus, erdemli ulustur. Bütün uluslar mutluluğa varmak için birbirlerine yardım ederlerse yeryüzü, erdemli bir yeryüzü olur. Erdemli kent, bütün organları tam olan bir bedene benzer. O bedenin bütün organları yaşamak için nasıl birbirlerine yardım etmek zorundaysalar, kentlerin bütün kişileri de mutlu olmak için birbirlerine yardım etmek zorundadırlar. Bedenin organları çeşitlidir, görevleri ve güçleri başkadır. Oysa içlerinde bir organ vardır ki bütün ötekilere başkanlık eder. Bu başkan "yürek"tir (kalp). Görevleri başkana yardım etmek olan başka organlar vardır, bunlar en

yakın yardımcılarıdır, başkanın işini kolaylaştırırlar. Bu ikinci organlar, görevlerini başkanın amacına uygun olarak yaparlar. Üçüncü organlar da görevlerini, ikinci organların amaçlarına uygun olarak yaparlar. Böylelikle aşağı doğru inerek, sâdece hizmet eden, amacı bulunmayan ve başkalarına başkanlık etmeyen organlara kadar varılır. Toplum da böyledir, böyle işlemelidir... Yukarıda da değindiğimiz gibi **Farabî, İslâm felsefesinde, bilim ve felsefeyle İslâm dinini uyumlu kılma çabasını gösteren ilk düşünürdür.** Farabî, ayrı yasalardan çok, tüm evrende geçerli tek yasanın gerekliliğine inanıyordu. Farabî'nin bu inancı yüzlerce yıl sonra büyük fizikçi **Albert Einstein'ın birleştirilmiş alan kuramını gerçekleştirmeye çalışırken güttüğü inancın aynıdır.**"(9)

İlimlerin Sayımı Kitabı (İhsa' al-Ulum)

"Farabî, İhsa' al-Ulum adlı eserinde ilimleri beş ana gruba ayırmış ve şu şekilde sıralamıştır: Dil ilmi, mantık ilmi, matematik ilmi, fizik ve metafizik ve son olarak siyaset, fıkıh ve kelamdan meydana gelen ortak veya genel bir adı olmayan beşinci grup ilimler. Bu sıralamanın ilkesinin ne olduğu adı geçen eserde belirtilmemiştir; fakat bu sıralamanın gerekçesinin bir toplumun kendi özünden çıkması koşuluyla bilimlerin ortaya çıkış sırasını göstermek olduğu söylenebilir. Görüldüğü üzere Farabî, ilimler sıralamasında birinci sırayı dil ilmine vermiştir; çünkü her ilmin temelinde önce dil vardır. Başka bir ifadeyle, dil olmadan insanın düşüncelerini ifade etmesi mümkün değildir. Düşüncelerini ifade edemeyen insan ise herhangi bir ilim öğrenemez veya öğretemez." (10)

İdeal Devlet Kitabı (El-Medinetül-Fazıla ya da Fazilet Şehri)

"Kitabında bir başkanın erdemlerini sayar. Farabî'ye göre başkanlık edecek kişide şu erdemler bulunmalıdır: Organları tam olmalıdır, anlayışlı olmalıdır, belleği güçlü olmalıdır, akıllı ve ince görüşlü olmalıdır, güzel konuşmalıdır, öğrenmeye gönüllü olmalıdır; yiyeceğe-içeceğe ve eğlenceye tutkun olmamalıdır, doğruluğu sevmeli, yalancılıktan kaçınmalıdır. Nefsini yüksek tutmalı ve kendisinden kuşkulandıracak şeylerden çekinmelidir, dindar olmalı ve dünyevi kaygılarda gözü bulunmamalıdır, adaletli olmalı ve kötülük yapmaktan çekinmelidir..." (11)

Farabî'nin Musiki Yönü ve Eserleri:

Farabî çok yönlü dehasını müzik icrasına ve müzikoloji bilimine de yansıtmıştır. Ud çalışındaki ustalığıyla herkesi kendine hayran bıraktığı söylenmektedir. Müzikoloji yönüyle

Türk müziğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

"Farabî'nin musikiye dair olan eser ve fikirleri de ayrı bir önem taşır: R. d'Erlanger tarafından Fransızcaya çevrilmiş olan Kitab al Musiki al Kebir adlı eserinde, Farabî'nin felsefi soyutlamalara karşı olan zevkinin musikide de bir rol oynadığı görülür. Söylentiye göre o, Seyfüddavle'nin sarayında herkesi musikisine hayran bırakmış ve müzik aletlerinin gerek imalinde, gerek kullanımında yenilikler getirmiştir. Farabî, iki musiki eseri daha yazmıştır ki, bunlardan biri, Kitab al Aganı'dır. Musikinin bütün teorilerini kapsayan bu eserin aslı Leyden Kitapsarayındadır ve M. Kosegarten tarafından çözümlenmiştir. Farabî, bu eserde; seslerin, aralıkların, ritimlerin ve usulün niteliklerini inceler ve bu kitabın önsözünde, bunları kendi özel yöntemine göre açıkladığını anlatır ve eskilerin türlü musiki sistemlerini incelemiş olduğu başka bir eser daha yazdığını kaydeder. Casiri'nin Escorial Kitapsarayında bulduğu bir yazma nüshanın bu ikinci eser olduğu zannedilmektedir." (12)

"Türk müziği makamlarının etkileri, Türk tarihinde ilk kez Farabî tarafından kaleme alınmıştır. Farabî, ud enstrümanını çok iyi icra eden bir müzisyendir. Farabî, enstrümanı müzik meclislerinde bulunarak, müziğin insanlar üzerinde yarattığı etkileri gözlemlemiştir. Kimi müziğin insanları güldürdüğü, kimisinin ağlattığı, kimi müziğin ise uyutup uyandırdığı gözlemlenmiş, gösterdiği özelliklere göre, makamları sınıflandırma yoluna gitmiştir. Ona göre müziğin sevimli, hiddetli ve hayali olmak üzere üç çeşidi bulunmaktadır. Farabî müzik alanında matematik bilgisini kullanmış, fizik ve astronomi ilimlerinden yararlanmıştı. (13)

Kaynakça:

- Cemil Sena-** Filozoflar Ansiklopedisi (1, 5, 12)
Orhan Hançerlioğlu- Felsefe Ansiklopedisi Düşünürler (2, 3, 4, 9)
Orhan Hançerlioğlu- Düşünce Tarihi (11)
Farabî'de Dil Felsefesi- İsmail Yakıt, Hülya Altunkaya (6,7) <https://docplayer.biz.tr/3891845-Farabi-de-d-1-felsefes.html>
Farabî'de Mutluluk ve Mantık İlişkisi- Nuriye Merkit (8,10) <https://philarchive.org/archive/MERFMV>
Manevi Danışmanlık Bağlamında Türk Müziği Makamlarının Terapötik Etkileri -Hatice Bolat (13). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3395779>

ders
BELGELİĞİ

dB felsefe kolu

Hazırlayan: **Nur Vural**

Katkıda Bulunan: **Zeynep İdil Özmen**

www.dersbelgeligi.com